

Hundraåringen som kom in från kylan – Om svensk socionomutbildning

Jag tar fram min trumpet och blåser en fanfar för socionomutbildningen som fyller ett hundra år. Det var tack vare kvinnorörelsen och fredsrörelsen som den kom till berättar seniorprofessorn i socialt arbete Hans Swärd vid Socialhögskolan, Lunds universitet, när jag ringer upp honom. Och ett spännande och uppriskande samtal blev det.

Hans Swärd är en av redaktörerna för den nyligen utgivna boken *Socionomutbildningen – då, nu och i framtiden* (Studentlitteratur, 2021). Jag började läsa och fastnade för hans inledande kapitel som verkligen fängade mig. En dramatisk historia i tre akter.

Sedan 2003 är Hans ordförande för Centralförbundet för Socialt Arbete (CSA). Han är författare till en mängd läroböcker om klassiska frågor som hemlöshet, fattigdom, flyktingkris och sociala arbetets historia.

Hans Swärd tillhör den generation forskare som vänt sig till allmänheten och till dem som det berör. Han tvekar inte att delta i debatter och ta ställning i kontroversiella ämnen. Hans engagemang i frågor som rör välfärd och social utsatthet går inte att ta miste på.

– Jag har velat vara till nytta och bidra till att förändra och förbättra. Det går att lösa stora sociala problem som hemlöshet och fattigdom. Det har Sverige lyckats med tidigare.

CSA bildades redan 1903. På dagordningen hade man utbildning och upplysning om fattigdom och utsatthet.

– Det var framför allt kvinnor som drev på om utbildning i den sociala frågan. Många hade varit på studieresor till engelskspråkiga länder och där fått inspiration och ny kunskap.

Hans Swärd berättar att en av de kvinnor som engagerade sig i den sociala frågan var Ebba Pauli.

– Hon var en av drivkrafterna bakom socionomutbildningen. Hon kom att vara en central person inom den sociala rörelsen i Sverige under 1900-talets första decennier. Men hon var inte den enda kvinnan som drev frågan. Där fanns också Gerda Meyerson, Gertrud af Klintberg, Kerstin Hesselgren och Emilia Fogelklou, Karin Fjällbäck Holmgren, Anna Whitlock, Emilia Brommé.

Ebba Pauli.
Källa: <https://www.csa.se/?s=pauli>

Det blåste kalla vindar. Kvinnornas engagemang mötte motstånd. Man ville inte lyssna på dem. För många var frågan inte en angelägen sak. Men kampen upphörde inte.

Hans berättar att motståndet kom succesivt att avta. Det berodde till stor del på att CSA fick en stor donation av läkaren Ivar Svensson som oroades över hur illa fattiga behandlades i samhället. Som läkare vid Serafimerlasarettet i Stockholm hade han sett fattigdomen på nära håll. Han upprördes över hur illa ställt det var. Hur hårda attityderna till fattiga var. Den svenska fattigvårdslagstiftningen måste reformeras. Och fattigdomen måste förebyggas genom preventiva välfärdsanordningar. Han beslutade skänka pengar till studier om fattigdom. Det blev en stor och omfattande undersökning som presenterades vid en konferens 1906. På den, där närmare 1000 personer deltog, redovisades resultaten från en stor kartläggning om fattigdom.

– Där slog man fast att fattigdom går att förebygga. Och man hänvisade till studier från England som visade att fattigdom inte alls berodde på misskötsamhet och lathet utan helt enkelt på alldeles för låga löner.

På den konferensen höll Ebba Pauli ett gripande tal som gjorde starkt intryck och det var flera i publiken som tog till tårarna.

Utbildningskurs
för
Praktiskt Socialt Arbete,
såsom **bostadsinspektion, vice värdskap i arbetarebostadshus, fosterbarnsinspektion** och andra mera krävande uppgifter, anordnas under läsåret 1 Oktober 1912—1 Juli 1913 av
Centralförbundet för Socialt Arbete.

Elevantalet begränsat. Inträdesålder minst 21 år. Teoretisk och praktisk utbildning. Årsavgift 250 kr.
Fullständigt prospekt erhålles genom C. S. A:s byrå, Lästmakaregatan 6, Stockholm, där även anmälningar mottagas intill den 15 Juni.

Med detta häfte följer som bilaga en uppsats av professor C. G. Santesson: Materialism och vetenskap.

CSA bildades redan 1903. På dagordningen hade man utbildning och upplysning om praktiskt socialt arbete, fattigdom och utsatthet. Källa: <https://www.csa.se/om-csa/>

Sverige var ett fattigt land. Källa: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Fattighjon>

År 1921 startade så socialinstitutet i Stockholm som kom att bli den första högskolemässiga utbildningen i socialt arbete i Sverige.

– Det inrättades en professur med hjälp av donationsmedel. Gösta Bagge fick den och kom också att bli föreståndare och rektor för institutet.

Det hade varit en lång period av svåra tider. Hans berättar:

– Sverige var ett fattigt land. Fattig befolkning och fattiga kommuner. Bostadsstandarden var urusel. Den sämsta i hela Europa. Fattigstugor fanns i nästan varje by och fattiga barn auktionrades ut för att arbeta på gårdarna.

Vi är nu inne i den andra akten av historien om socialt arbete. Utbildning-

en på socialinstitutet var igång. Men det var inte bekymmersfritt.

– Periodvis var det svårt att rekrytera studenter. Man var tvungen att ta ut elevavgifter. Och kravet för att få utbildningen var att man hade tagit studenten. Men det fanns undantag. Var man begåvad kunde man få börja ändå.

Det rullade på men så kom krisen i slutet av 1929 när börsen på Walls Street kraschade och världen gick in i en ekonomisk depression som ledde till massarbetslöshet och fattigdom.

– Nu inträder också en mörk period i det sociala arbetets historia. Utbildningen stängdes och förbjöds i Tyskland när Hitler kom till makten. Lärare sattes i koncentrationsläger. När tyskarna ockuperade Norge lades utbildningen ned även där.

I Sverige fanns vid den här tiden ett intresse för att starta utbildningarna på andra ställen än i Stockholm. År 1944 kom utbildning igång i Göteborg och Lund fick sitt socialinstitut 1947.

Nu började det lossna. Det blev bättre tider. Sverige hade stått utanför kriget. Svensk industri började gå på högvarv. Det var skördetid och det skulle satsas. År 1962 fick Umeå sitt socialinstitut. Två år senare omvandlades socialinstitutet till socialhögskolor. Örebro och Östersund stod på tur och blev socialhögskolor 1967 respektive 1971.

Andra akten i det sociala arbetets historia går fram till 1977, berättar Hans.

– Man ville ha en enhetlig struktur och ha in alla mindre utbildningar i högskolesystemet och socialt arbete blev då ett forskarutbildningsämne.

Och då är vi inne i den tredje akten.

Efter 1977 sker många stora förändringar i universitetssystemet. Den så kallade frihetsreformen innebar att universiteten blev helt fria att lägga upp sina program som de själva ville.

När det gäller forskningen har det blivit allt viktigare att publicera sig på engelska i vetenskapliga tidskrifter. Det är på det sättet man numera meriterar sig akademiskt.

– Man vänder sig i sin forskning i allt större utsträckning inåt i systemet till sina kollegor och i allt mindre utsträckning till allmänheten.

Jag frågar honom vad han anser vara de viktigaste frågorna i utbildningen i socialt arbete. Och han tvekar inte.

– Det är utbildning i etik och moral. Att man blir vaccinerad mot fördomar och vågar stå upp för mänskliga rättigheter. För det krävs att skyddet för vis-selblåsare måste stärkas.

Jag är lite nyfiken på kopplingen till socialmedicin och läkarna. Hans berättar att det historiskt funnits starka band till det sociala arbetet.

– Fattigläkarna, socialläkarna och socialmedicinarna samarbetade tidigt med Centralförbundet för Socialt Arbete och med praktiskt arbetande socialarbetare.

Till exempel var Svenska Läkarsällskapets Hygieniska sektion och Svenska Nationalföreningen mot tuberkulos med i CSA. Tuberkulosen var ett stort problem både socialt med trångboddhet och medicinskt genom smittan som överfördes genom luften. Det behövdes både medicinska och sociala insatser mot trångboddhet och mot bristande hygien.

Ett annat exempel på kopplingen mellan socialmedicin och socialt arbete är paret Gunnar och Maj-Britt Inghes insatser. Han var socialläkare och hon socionom och tillsammans skrev de boken *Den ofärdiga välfärden* som kom ut 1967.

– De visade på allvarliga brister i det svenska välfärdsbygget, berättar Hans.

Boken fick stor uppmärksamhet. Allt var inte så bra som många ville göra gällande.

– Det unika med boken är att Gunnar och Maj-Britt Inghe tar ett helhetsgrepp på utsatthet och bristerna i välfärden.

Socialläkarna var också med under 1960- och 1970-talen och undervisade vid Socialhögskolorna och de kom också att driva frågan om forskarutbildning i socialt arbete.

Tiden går och det är dags att runda av och jag är nyfiken på hur den fjärde akten kommer att se ut. Och om vi kanske redan är där? Hans tänker efter och säger:

– Det började som ett krav från kvinnorörelsen. Men männen intog de ledande positionerna. Numera är det så att kvinnor inte bara är i klar majoritet på socionomprogrammen. De har i allt större utsträckning kommit in på ledande positioner som professor och ämnesföreträdare. Kvinnor är också i klar majori-

krönika

tet när det gäller masters – och doktorsexamina i socialt arbete.

Det finns drygt 40 000 yrkesverksamma socionomer i Sverige idag. Cirka 85 procent av dem är kvinnor. En klar majoritet av kvinnor även där.

– Kan man hoppas på att det i framtiden kommer att ställas krav på att socialchefer i de större kommunerna ska ha doktorerat i socialt arbete?

Jag hör på Hans att han myser inför frågan.

– Ja det skulle verkligen vara toppen det, säger han engagerat.

Bengt Starrin
professor emeritus
bengt@starrin.nu
www.starrin.nu